

УДК 94:(477:71):341.241.8]”1955”
DOI <http://dx.doi.org/10.30970/his.2022.54.11608>

“МІЙ ВІЗИТ НЕ ЗАСПОКОЇВ МЕНЕ”: З ІСТОРІЇ ВІДВІДИН ЛЕСТЕРОМ ПІРСОНОМ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ (5–12 жовтня 1955 р.)

Руслан СІРОМСЬКИЙ*, Ганна СІРОМСЬКА**

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: sir.ruslan@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6744-6379>

**Львівський державний університет внутрішніх справ,
кафедра соціально-поведінкових, гуманітарних наук та економічної безпеки
вул. Кривоноса, 1, Львів, 79008, Україна
e-mail: asiromska@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5322-4994>

У статті простежено політичні передумови, організацію та перебіг офіційного візиту Державного секретаря зовнішніх справ Канади Лестера Пірсона у жовтні 1955 р. до Радянського Союзу. Встановлено, що після десяти років взаємної недовіри, викликаной “справою Гузенка” (викриття радянської шпигунської мережі у Канаді), кожна зі сторін переслідувала власну мету налагодження контактів. Дипломатичні пошуки точок дотику між двома країнами стали можливими в умовах зміни найвищого керівництва в Радянському Союзі й короточасного зниження міжнародної напруги після Женевського саміту 1955 р., учасники якого засвідчили готовність обговорювати гострі міжнародні конфлікти. Показово, що Л. Пірсону судилося стати першим посадовцем високого рангу, котрий відвідав СРСР після створення НАТО. Не плекаючи надмірних ілюзій щодо єдиних підходів у вирішенні міжнародних проблем, сторони зосередилися на економічній співпраці, результатом чого стала взаємовигідна канадсько-радянська торговельна угода 1956 р. Відтак Радянський Союз на довгі роки став постійним покупцем канадської пшениці у значних обсягах. Виявлено, що зміст розмов під час т.зв. “кримської вечірки” (застілля) став для канадської делегації індикатором настроїв і намірів нового радянського керівництва, які мало чим різнилися від тих, що мали місце в добу сталінізму. Попри незначну лібералізацію, радянський режим періоду “хрущовської відлиги” залишався експансіоністським, вороже налаштованим до прав і свобод людини. Підкреслена антизахідна (передусім антиамериканська) риторика Микити Хрущова, розбавлена розмірковуваннями про війну і мир, дозволили канадським візітерам констатувати тяглість радянської зовнішньої політики й неминуче продовження “холодної війни”.

Ключові слова: Канада, Лестер Пірсон, Радянський Союз, Микита Хрущов, “холодна війна”, перемовини, торгівля, Крим.

Постановка проблеми. Канадсько-радянські відносини до Другої світової війни не вражали своєю інтенсивністю, а були радше спорадичними і достатньо прохолодними. Коротка співпраця і спільний опір нацистській Німеччині в роки

Другої світової війни, здавалось би, зблизили Оттаву й Москву, та вже у вересні 1945 р. співробітництво поступилося місцем взаємній недовірі, викликаній резонансною “справою Гузенка”, котрій у підсумку судилося стати прологом до “холодної війни”¹. Лише після смерті у 1953 р. радянського диктатора Йосифа Сталіна відносини між двома державами стали помалу налагоджуватися, що зробило можливим обмін послами і відновлення торгівлі, щоправда у мізерних обсягах. Водночас канадський уряд вітав відновлення співпраці у деяких зовнішньополітичних питаннях, особливо в контексті запевнення радянського керівництва щодо підтримки мирних ініціатив у Кореї². Вивести канадсько-радянські відносини на новий рівень вдалося восени 1955 р., що стало можливим унаслідок візиту до СРСР державного секретаря зовнішніх справ Канади Лестера Пірсона, аналіз якого і є *метою* нашого дослідження.

Історіографія порушеної у статті проблематики представлена низкою узагальнюючих досліджень, на зразок монографії Джеймі Глазова, у якій здійснено огляд канадсько-радянських відносин у пост-сталінський період чи тематичної збірки за редакцією Девіда Дейвіса, присвяченої діяльності канадської дипломатії у російському/радянському напрямку³. Зазначені автори основний акцент робили на динаміці міждержавних відносин, меншою мірою торкаючись позадипломатичних перепитів, детальну інформацію про можна почерпнути зі спогадів Джорджа Ігнат'єва, Джона Воткінса та інших політиків⁴.

¹ Керівник шифрувальної служби посольства СРСР в Канаді лейтенант ГРУ Ігор Гузенко (1919–1982; “Кларк”) 5 вересня 1945 р. з'явився у відділок канадської поліції з документами (109 документів), що засвідчували існування в країні радянської шпигунської мережі. Із документів Гузенка випливало, що пріоритетною метою діяльності радянської розвідки в Канаді було отримання військово-промислових розробок, здійснених канадцами спільно з американськими та англійськими дослідниками. Шифровки містили інформацію про схему зустрічей, оплату за послуги, підтвердження отриманих Москвою матеріалів, що стосувалися радіолокаційних систем, фотобомб, радарних установок тощо. Детальніше про це див.: “The Report of the Royal Commission to Investigate the Facts Relating to and the Circumstances Surrounding the Communication, by Public Officials and other Persons in Positions of Trust of Secret and Confidential Information to Agents of a Foreign Power. June 27, 1946”, accessed October 17, 2021, http://www.historyofrights.com/PDF/commission_report.pdf та Руслан Сіромський, “Гузенка справа”, *Світова історія XX–XXI століть. Енциклопедичний словник у 2-х т.* Т. 1. А–К, за редакцією Ігоря Підкови і Романа Шуста; 4-е видання, доопрацьоване і доповнене. (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021), 310–311.

² DEA/5198-40. Chargé d’Affaires in Soviet Union to Secretary of State for External Affairs. Secret. Moscow, March 31st, 1953, accessed March 7, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/departement/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefid=2628>

³ Glazov, Jamie. *Canadian Policy toward Khrushchev’s Soviet Union*. Montreal: McGill-Queen’s University Press, 2002; *Canada and the Soviet Experiment. Essays on Canadian Encounters with Russia and the Soviet Union, 1900–1991*, edited by David Davies. Toronto: University of Toronto, 1994.

⁴ Ignatieff, George. *The Making of a Peacemaker*. Toronto: University of Toronto Press, 1985; *Moscow Despatches: Inside Cold War Russia*. John Watkins. Edited by Dean Beeby and William Kaplan. Toronto: Lorimer, 1987.

Аналіз документів Державного секретаріату зовнішніх справ Канади* за 1955 р. дає підстави стверджувати, що Оттава пильно стежила за ситуацією всередині Радянського Союзу, зокрема за тамтешніми політичними пертурбаціями. Усунення з посади на початку 1955 р. Голови Ради Міністрів СРСР Георгія Маленкова канадське зовнішньополітичне відомство сприйняло насторожено. Заступник державного секретаря зовнішніх справ Жуль Леже у меморандумі від 14 лютого 1955 р. на адресу прем'єр-міністра Луї Сен-Лорана наголошував, що “політика мирного співіснування радянського уряду за Маленкова була цікавою”, а “відносини між Сходом та Заходом [швидше за все тепер] зайдуть у глухий кут”⁵. Утім робити остаточних висновків Ж. Леже не радив, а рекомендував ретельніше вивчити “тексти різних заяв” радянських можновладців. Буквально через день дипломат рапортував прем'єру про “неоднозначні враження щодо майбутнього курсу зовнішньої політики СРСР”, а Микиту Хрущова назвав “ортодоксальним марксистським революціонером”⁶. Утім, в Канаді не були певні, що останній зможе повноцінно утвердитися на чолі держави, як “безперечний господар”, про що наприкінці травня 1955 р. писав канадський дипломат Роберт Форд⁷. Канадські джерела відзначали почуття гумору і відкритості у нового радянського лідера, однак радили бути з ним обережним. Тож, немає нічого дивного, що вже згадуваний Р. Форд рекомендував Л. Сен-Лорану діяти відповідно до політики стримування комунізму, викладеної американським дипломатом Джорджем Кеннаном, відзначаючи:

“Лише коли внутрішній та зовнішній тиски збігаються, Захід має шанс досягти реального прогресу в переговорах із Радянським Союзом. Цей час, здається, настав, і дуже важливо, щоб Захід робив дві речі: продовжував тиск (мирним і політичним, проте рішучим способом) і надав росіянам можливість досягти згоди”⁸.

* Упродовж 1909–1993 рр. зовнішньополітичне відомство Канади називалося Державним секретаріатом зовнішніх справ (*Secretary of State for External Affairs*), а починаючи з 1993 р. – Міністерством закордонних справ.

⁵ DEA/5198-40. Memorandum from Under-Secretary of State for External Affairs to Prime Minister. Confidential. Ottawa, February 14th, 1955, accessed March 12, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/department/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=1586>

⁶ DEA/5198-40. Memorandum from Under-Secretary of State for External Affairs to Secretary of State for External Affairs. Confidential. Ottawa, February 15, 1955, accessed March 12, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/department/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=1587>

⁷ DEA/50128-40. Ford R. A. D. Soviet Policy in Europe. Secret. Ottawa, May 30th, 1955, accessed March 16, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/department/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=1588>

⁸ DEA/50128-40. Ford R. A. D. Soviet Policy in Europe. Secret. Ottawa, May 30th, 1955, accessed March 16, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/department/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=1588>

Державний секретаріат зовнішніх справ Канади у досліджуваній час очолював досвідчений дипломат Лестер Пірсон (1948–1957). Від 1928 р. він працював у зовнішньополітичному відомстві країни, впродовж 1945–1946 рр. був послом Канади у США⁹. Пірсона справедливо вважали кваліфікованим перемовником з винятковими організаторськими здібностями (брав активну участь у створенні ООН, а пізніше НАТО). Він схилився до гнучкості у відносинах із СРСР, зокрема прагнув з вигодою використовувати двосторонні відносини¹⁰. Попри критику радянської експансіоністської політики на міжнародній арені і зневажання прав людини всередині країни, він вважав, що в інтересах Заходу підтримувати контакти з СРСР через торгівлю нестратегічними товарами та співпрацю в рамках ООН. За це йому інколи закидали надмірну м'якість до комунізму¹¹. Водночас у Радянському Союзі Пірсона сприймали як політика, “вороже налаштованого” до їхньої країни. Канадський дипломат періодично висловлював свою “стурбованість” антилюдською політикою “деспотичної тиранії”¹², застерігав від потенційної загрози “міжнародного комуністичного привиду, небезпечнішого за імперіалізм”¹³. Радянський Союз Л. Пірсон назвав “комуністичною і московитською (в оригіналі – *Muscovite*) імперією у старому, реакційному розумінні слова”¹⁴, що навряд чи могло подобатися радянському керівництву. Пірсон неодноразово гостював на організованих канадськими українцями заходах, згадуючи у своїх виступах особливу роль в історії України Івана Мазепи та Тараса Шевченка, чий імена “символізують незнищенний дух свободи” і є взірцем для наслідування для “тисяч борців за

⁹ Руслан Сіромський, “Пірсон Лестер Боулс”, *Світова історія XX–XXI століть. Енциклопедичний словник у 2-х т.* Т. 2. Л–Я, за редакцією Ігоря Підкови і Романа Шуста; 4-е видання, доопрацьоване і доповнене. (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021), 257.

¹⁰ James Ian Maxwell, *A Political Interpretation of Canadian-Soviet Trade, 1964–1980*. Thesis submitted to the Faculty of graduate studies and research in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts. (Edmonton: University of Alberta, 1986), 10.

¹¹ Paul Yuzyk, “The Soviet Subversion of the United Nations, November 18, 1969”, Paul Yuzyk, *For a Better Canada: A Collection of Selected Speeches Delivered in the Senate of Canada and at Conferences in Various Centres across Canada*. (Toronto: Ukrainian National Assembly, 1973), 201.

¹² Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України (далі – ГДА СЗРУ), ф. 1, спр. 10791 (Notes for Address by the Honourable Lester B. Pearson to the All-Canada Congress of Ukrainian Canadians), арк. 126.

¹³ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 16, оп. 1, спр. 962 (Документи (повідомлення, доповідні) КДБ при РМ УРСР до ЦК КПУ про: результати оперативно-слідчої роботи; поточну оперативну обстановку, антирадянські прояви на місцях та надзвичайні події; розшук авторів та розповсюджувачів антирадянських листів та листівок; протестні акції представників творчої інтелігенції; ситуацію в середовищі радянських та іноземних студентів; рух кримськотатарських автономістів; реагування громадськості на події суспільно-політичного життя; роботу пунктів “ПК”; діяльність українських емігрантських організацій тощо, 30 червня – 18 серпня 1967), арк. 420.

¹⁴ ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 10791 (Notes for Address by the Honourable Lester B. Pearson...), арк. 127.

свободу проти комуністичної тиранії – в Україні й у всьому світі”¹⁵. Політик наголошував на тому, що тиранія не вічна, а свобода виступає ідеалом не тільки для колонізованих народів Азії та Африки, але й для Східної Європи. Тож, немає нічого дивного, що радянська сторона двічі вєтувала кандидатуру Л. Пірсона під час виборів на посаду Генерального секретаря Організації Об’єднаних Націй¹⁶. У майбутньому, навіть попри ситуативні реверанси в бік Радянського Союзу, Пірсон, ймовірно, ніколи не забував того, хто позбавив його можливості увійти в історію, як перший очільник ООН.

Крім контактів з радянськими дипломатами на міжнародних форумах, Л. Пірсон був мало знайомий з реаліями життя у Радянському Союзі. Проте нагода запізнати свого опонента в “холодній війні” керівнику Державного секретаріату зовнішніх справ Канади випала досить несподівано. У червні 1955 р., перебуваючи у Сан-Франциско, міністр закордонних справ СРСР В’ячеслав Молотов насмілився запросити свого канадського колегу в гості з офіційним візитом. За спогадами Л. Пірсона, Молотов “був дуже сердечним і робив усе можливе, щоб посміхнутися та виглядати “миролюбним”, однак почуття гумору відверто підводило”¹⁷. Згодом, у своїх мемуарах, Л. Пірсон назвав запрошення відвідати Радянський Союз “дивним”¹⁸, як зрештою і манеру самого запрошення:

“Ми зустрілись у п’ятницю під час сесії Асамблеї (Генеральної Асамблеї ООН – Р. С., Г. С.) у кімнаті біля головної зали. Виявилось, що пан Молотов хотів передати мені запрошення відвідати Москву, як офіційного гостя. Молотов відразу попросив назвати зручну для мене дату. Я сказав йому, що навряд чи можу це зробити відразу; до того ж мене чекає дуже насичене літо, і в будь-якому випадку я хотів би обговорити це питання (з прем’єром – Р.С., Г. С.). Пан Молотов виглядав дещо розчарованим і дивувався, чому ми не можемо негайно вирішити цю справу”¹⁹.

¹⁵ ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 10791 (Notes for Address by the Honourable Lester B. Pearson...), арк. 123, 126.

¹⁶ Cory Scurr, *Cold War by ‘Other Means’: Canada’s Foreign Relations with Communist Eastern Europe, 1957–1963*. Dissertation submitted to the Department of History in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in History. (Waterloo, Wilfrid Laurier University, 2017), 41.

¹⁷ L.S.L./Vol. 220. Memorandum from Secretary of State for External Affairs to Prime Minister. Conversation with Mr. Molotov. Confidential. Ottawa, June 28th, 1955, accessed February 7, 2021 <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/departement/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=1591>

¹⁸ *Mike: The Memoirs of the Rt. Hon. Lester B. Pearson, Volume Two: 1948-1957*, edited by John A. Munro and Alex I. Inglis. Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 2015, accessed February 25, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctt21kk0cb.15>

¹⁹ L.S.L./Vol. 220. Memorandum from Secretary of State for External Affairs to Prime Minister (Conversation with Mr. Molotov). Confidential. Ottawa, June 28th, 1955, accessed February 26, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/departement/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=159>

Після повернення до Оттави Л. Пірсон обговорив радянське запрошення з прем'єр-міністром Л. Сен-Лораном. Обидва політики в підсумку зійшлися на думці, що пропозицію В. Молотова доцільно прийняти, сподіваючись у майбутньому винести якісь дивіденди з поліпшення відносин між двома державами²⁰. У меморандумі, адресованому Л. Сен-Лорану, Пірсон розмірковував над тим, чого прагне радянська сторона й припускав, що Москва бажає обговорити можливість торговельної угоди, зокрема, встановлення режиму найбільшого торговельного сприяння між країнами. Після повоєнного погіршення канадсько-радянських відносин, стан міждержавної торгівлі навряд чи задовольняв обидві країни. Так, канадський експорт до СРСР у 1954 р. оцінювався у 4 млн 854 тис. дол. (целюлоза, м'ясні консерви, ячмінь та ін.), тоді як імпортувалося усього 687 тис. дол. (головно хутра)²¹. У згаданому меморандумі Пірсон звертав увагу на те, що час від часу СРСР імпортує з інших країн нестратегічні товари, які цілком може поставляти Канада, передусім пшеницю. Товари, які СРСР зазвичай експортував за океан, не вважались такими, що можуть створити труднощі для канадської промисловості. Беручи до уваги ці аргументи, державний секретар зовнішніх справ не відкидав також і того, що основним радянським мотивом поліпшити відносини міг бути політичний розрахунок. Проте, відкинувши всі застереження, Пірсон висловив готовність обговорити можливість укладення міждержавної торговельної угоди, але за умови, що СРСР *“зобов'язується на тривалу перспективу купляти достатню кількість канадської пшениці”*²². Таким чином, канадський уряд схилився до раціональних економічних розрахунків, сподіваючись водночас, що постсталінський комунізм матиме *“привабливіше обличчя”*²³.

Візит канадської офіційної делегації на чолі з Л. Пірсоном до Радянського Союзу організував Надзвичайний і Повноважний посол Канади Джон Воткінс (1954–1956). У 1948 р. він став тимчасовим повіреним у справах Канади в СРСР, де швидко вивчив російську мову й зумів обзавестись друзями. Воткінс заслужив прихильність радянського керівництва, проте став жертвою недавно створеного КДБ: його намагались перетворити на *“агента впливу”*, шантажуючи витоком пікантної інформації про гомосексуальні зв'язки дипломата²⁴. Його друг *“Альоша”*, з котрим Воткінс познайомився у квітні 1955 р., виявився підставною

²⁰ Scurr, *Cold War by 'Other Means': Canada's Foreign Relations with Communist Eastern Europe, 1957–1963*, 42–43.

²¹ PCO. *Memorandum from Secretary of State for External Affairs to Cabinet (Trade Agreement with the USSR)*. Confidential. Ottawa, September 15th, 1955, accessed February 17, 1955, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/department/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=1599>

²² Ibid.

²³ John R. English, *“Lester Pearson Encounters the Enigma”*, *Canada and the Soviet Experiment. Essays on Canadian Encounters with Russia and the Soviet Union, 1900–1991*, edited by David Davies. (Toronto: University of Toronto, 1994), 106.

²⁴ Ibid, 114.

особою – офіцером КДБ Олегом Грибановим. Ймовірно, в Канаді в той час не відали про цю делікатну ситуацію*.

Візит Л. Пірсона до Радянського Союзу тривав з 5 до 12 жовтня 1955 р. Це був перший візит до Радянського Союзу міністра закордонних справ західної держави з часу створення НАТО²⁵. Крім Дж. Воткінса, очільника зовнішньополітичного відомства Канади у поїзді Радянським Союзом супроводжували заступник Міністра торгівлі Мітчел Шарп (у майбутньому міністр закордонних справ Канади), заступник державного секретаря зовнішніх справ Джон Голмс. Радянські засоби масової інформації, однак, не згадували приїзд дружини Л. Пірсона – Меріон, журналіста і громадського діяча Рене Левека (майбутнього лідера квебекських сепаратистів), Джорджа Ігнат'єва (дипломата російського походження, батьки якого покинули Росію після більшовицького перевороту**). З нагоди цього історичного візиту події на московському радіо транслювалась програма “Спільні інтереси радянського та канадського народів”, а диктор наголошував на “*помітному покращенні останнім часом*” радянсько-канадських відносин²⁶.

У радянській пресі воліли писати завуальованими фразами, але навіть вони давали зрозуміти, наскільки Москва була зацікавлена у налагодженні відносин з Оттавою. Наприклад, в одному із інформаційних повідомлень про радянсько-канадські перемовини читаємо:

“[...] зустрічі і розмови відбувалися в сердечній атмосфері й заторкували широке коло питань [...]. Обмін думками привів до яснішого розуміння точок зору сторін, що сприятиме росту хороших відносин між двома країнами [...]. Міністри закордонних справ визнали, що розбіжності в підході їх урядів до політичних і економічних проблем не повинні стати перешкодою для співпраці з багатьох практичних питань і на основі взаємних інтересів [...]”²⁷.

До слова, на той час Канада вже мала торговельні угоди про найбільше сприяння з трьома комуністичними країнами – Китаєм, Чехословаччиною та Польщею. Радянського обивателя інформували як СРСР прагне запобігти новій війні, вирішити проблеми Індокитаю тощо. І лише мимохідь зазначалося, що “*приїзд Л. Пірсона був використаний також для того, щоб вивчити можливість укладення торговельного договору між СРСР і Канадою на*

* Співробітники канадської поліції та американського ЦРУ у 1964 р. затримали Дж. Воткінса, висунувши підозру у співпраці з радянськими спецслужбами на шкоду інтересам Канади. Невдовзі після одного з допитів дипломат раптово помер унаслідок серцевого нападу (за офіційною версією).

²⁵ Mike: *The Memoirs of the Rt. Hon. Lester B. Pearson, Volume Two: 1948-1957*, accessed November 19, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctt21kk0cb.15>

** Батько Дж. Ігнат'єва – граф Павло Ігнат'єв у свій час був київським губернатором (1907–1909), Міністром народної освіти Російської імперії (1915–1917). Дж. Ігнат'єв – батько лідера Ліберальної партії Канади Майкла Ігнат'єва (2009–2011).

²⁶ English, “Lester Pearson Encounters the Enigma”, 109.

²⁷ Советско-канадское коммюнике. *Сталинец*. 16 октября 1955.

*взаємно вигідній основі при дотриманні принципу найбільшого сприяння*²⁸.

За час перебування у Москві Л. Пірсон зустрівся з Міністром закордонних справ СРСР В. Молотовим, Міністром зовнішньої торгівлі Іваном Кабановим, виконувачем обов'язків Міністра культури Сергієм Кафтановим. З радянського боку у переговорах також брали участь заступник Міністра закордонних справ Валеріан Зорін, Надзвичайний і Повноважний посол СРСР у Канаді Дмитро Чувахін і завідувач 2-м Європейським відділом Міністерства закордонних справ Володимир Єрофєєв²⁹. Пірсон зустрівся також із Лазарем Кагановичем, соратником Й. Сталіна, одним із організаторів Голодомору-геноциду українців 1932–1933 рр. Він справив на канадського дипломата неоднозначне враження й удостоївся від нього прізвиська “старий пірат”³⁰.

Крім Москви, частина канадської делегації на чолі з Л. Пірсоном – усього четверо осіб – відвідала Сталінград (з 1961 р. Волгоград), звідки у другій половині дня 11 жовтня 1955 р. літаком прибула до Севастополя. Приїзд Л. Пірсона на півострів збігся з відзначенням 100-річчя з часу оборони Севастополя під час Кримської війни. З цієї нагоди Президія Верховної Ради СРСР нагородила місто орденом Червоного Прапора³¹. Канадцям провели екскурсію місцями Кримської війни, демонструючи серед іншого розташування гармат, з яких російське військо обстрілювало кораблі британців, що виглядало не зовсім коректно. Варто також згадати, що трохи більше, ніж рік перед тим, “враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю й Українською РСР”, Крим увійшов до складу України³². Тож, саме там відбулася, за визначенням дослідника Джона Інгліша, “найнезвичніша особиста зустріч між Канадою та Радянським Союзом під час ‘холодної війни’”³³.

Кримська частина візиту Л. Пірсона широко не висвітлювалася у засобах масової інформації Радянського Союзу. Так, в одній з місцевих газет сухо зазначалося, що “перед виїздом із СРСР Л. Б. Пірсон відвідав Крим, де його прийняли Голова Ради Міністрів СРСР М. А. Булганін і член Президії Верховної Ради СРСР М. С. Хрущов”³⁴. Згодом, канадський політик Дж. Ігнат'єв відзначав певний контраст між цими радянськими політиками:

²⁸ Советско-канадское коммюнике. *Сталинец*. 16 октября 1955.

²⁹ Там само.

³⁰ “The night Lester Pearson (and Michael Ignatieff’s dad) outdrank the Soviets”, accessed April 25, 2021, <https://nationalpost.com/news/canada/the-night-lester-pearson-and-michael-ignatieffs-dad-outdrank-the-soviets>

³¹ Советско-канадское коммюнике. *Сталинец*. 16 октября 1955.

³² Указ Президиума Верховного Совета СССР “О передаче Крымской области из состава РСФСР в состав УССР, 19 февраля 1954 г.”, *Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик* 4(798) 9 марта 1954.

³³ English, “Lester Pearson Encounters the Enigma”, 109

³⁴ Советско-канадское коммюнике. *Сталинец*. 16 октября 1955.

Микита Хрущов йому здався “архетипним українським селянином з компактною, потужною поставою і хаотичною ходюю, очевидно, розумним та енергійним, навмисно грубим у розмові та поведінці”³⁵, тоді як Микола Булганін – “зовні трохи нагадував Наполеона III, зі скромними гідними манерами і натяками на внутрішній запас сили, але з холодними, безвиразними очима”³⁵.

Після екскурсії пам’ятними місцями Кримської війни представників канадської делегації повезли до Місхора** – населеного пункту неподалік Ялти, де поселили у розкішному особняку, призначеному для відпочинку радянських високопосадовців. Канадці бідкалися на втому і застуду, яка їх переслідувала впродовж всього візиту. Місцева лікарка була сповнена рішучості провести повне обстеження Л. Пірсона, перш ніж призначити ліки від застуди, однак очільник зовнішньополітичного відомства Канади переконав наполегливу медичну працівницю, що він обмежиться полосканням горла, щоби відновити “сідаючий” голос³⁶.

Після короткого перепочинку з дороги, о 19.45 канадська делегація прибула на урядову віллу №4 – колишній палац знатної родини Юсупових. Про цей палац у селищі між Лівадією та Алупкою історик Сергій Плохій писав: “За радянських часів його називали *Кореїзьким палацом*... Саме із пристані в Кореїзі останні представники царської сім’ї покинули Росію, вирушивши у вигнання у квітні 1919 р.”³⁷. Тут, неподалік Ялти, у лютому 1945 р. “велика трійка” у складі Йосифа Сталіна, Вінстона Черчилля і Франкліна Рузвельта домовлялись про мирне врегулювання у світі, що в підсумку призвело до панування Радянського Союзу у Східній Європі. Коли Пірсон проходив шлях Черчилля та Рузвельта гірською стежкою до палацу, він розміркував про те, як ці два політики стали “легкими жертвами Сталіна”³⁸.

Радянсько-канадські перемовини тривали близько двох годин й розпочалися з офіційного обговорення ситуації в Західній Німеччині та політики НАТО. М. Хрущов ексцентрично, з усією експресією російської мови, розповів канадському державному секретареві зовнішніх справ, що він думає про Північноатлантичний альянс і про включення ФРН до складу цієї організації. Пірсон був серед ініціаторів створення НАТО, тому М. Хрущов добре знав, про

* Микита Хрущов не був українцем за етнічним походженням, а думати так Дж. Ігнат’єва, ймовірно, змусили факти з біографії, оскільки М. Хрущов певний час, як партійний функціонер, працював в УСРР й очолював ЦК КП(б)У.

³⁵ George Ignatieff, *The Making of a Peacemaker*. (Toronto: University of Toronto Press, 1985), 141.

** У 1958 р. Місхор увійшов до складу селища міського типу Кореїз.

³⁶ Ignatieff, *The Making of a Peacemaker*, 140.

³⁷ Сергій Плохій, *Ялта: ціна миру*. (Харків: КСД, 2019), 90.

³⁸ “The night Lester Pearson (and Michael Ignatieff’s dad) outdrank the Soviets”, accessed April 25, 2021, <https://nationalpost.com/news/canada/the-night-lester-pearson-and-michael-ignatieffs-dad-outdrank-the-soviets>

що говорив. Щобільше, ст. 2 Статуту організації про співпрацю у політичних питаннях часто називають “канадською статтею”. Розмова моментами лише й зводилася до емоційного виступу М. Хрущова, котрий наголошував на спробах озброїти ФРН. Коли ж розмова заходила про державного секретаря США Джона Фостера Даллеса чи американського сенатора Джозефа Маккарті, Хрущов зривався на крик. Пірsonу у цій розмові довелося непросто, адже здебільшого довелося відбивати “словесні атаки”³⁹. Він, зокрема, намагався переконати опонента, що НАТО – це виключно оборонний союз, а його військовий характер – це відповідь на присутність радянських військ у Східній Європі. Втім, ні це запевнення Пірсона, ні твердження, що озброєння ФРН зумовлене потенційною радянською загрозою, не переконали радянських господарів⁴⁰.

Близько десятої вечора М. Хрущов запросив канадських гостей на вечерю до бенкетної кімнати, де поводився ще розкутіше. Радянський лідер не опускав нагоди “вколоти” канадського посла Дж. Воткінса, натякаючи на його гомосексуалізм (виглядає на те, що канадські гості чогось такого не підозрювали). Діставалося “хитрому французу” Рою Крепо й особливо Дж. Ігнат'єву, котрий для радянської сторони був “сином зрадника” і його насмішувато називали “графом”. Ігнат'єв уперто відповідав, що він канадець і йому приємніше, коли до нього звертаються “містер”, що ще більше дражнило радянських господарів⁴¹. Його закликали “*пити, як росіянин*” і, як згадував Ігнат'єв, він “*твердо вирішив довести, що може протриматися під час цього жахливого випробування*”. Не тільки для Ігнат'єва, але й для інших канадців ледь не головним завданням стало не втратити обличчя під час вечірки з випивкою (*drinking session* за Воткінсом) і викликати повагу радянської сторони⁴². Один із учасників канадської делегації пригадував:

“Перший тост був за ‘здоров’я’. Потім прозвучав тост за ‘загиблих’. Потім декілька тостів за жінок. Тост за президента Ейзенгавера. Тост за прем’єр-міністра Сен-Лорана. Тост за канадські запаси пшениці. Унція за унцією горілки з перцем. Не встигли представники канадської делегації поставити на стіл чарки, як господар, радянський прем’єр-міністр Микита Хрущов, наказав їх знову наповнити (насправді, в той час він був Першим секретарем ЦК КПРС, а не Головою Ради Міністрів – Р. С., Г. С.). Під час вечірки М. Хрущов поділився ‘відчуттям’, що між СРСР і Канадою ‘ніколи не буде конфлікту’”⁴³.

³⁹ English, “Lester Pearson Encounters the Enigma”, 110.

⁴⁰ Ibid, 111.

⁴¹ George Ignatieff, *The Making of a Peacemaker*. (Toronto: University of Toronto Press, 1985), 141.

⁴² *Moscow Despatches: Inside Cold War Russia*. John Watkins. Edited by Dean Beeby and William Kaplan. (Toronto: Lorimer, 1987), XXVII.

⁴³ “The night Lester Pearson (and Michael Ignatieff’s dad) outdrank the Soviets”, accessed April 25, 2021, <https://nationalpost.com/news/canada/the-night-lester-pearson-and-michael-ignatieffs-dad-outdrank-the-soviets>

Ще Й. Сталін покладався на випивку як інструмент задля “розв’язування язиків”, викриття потенційних ворогів. Попри засудження такої практики, М. Хрущов також перейняв досвід влаштування вечірок як спосіб виведення з рівноваги суперників. Вірогідно, радянська сторона хотіла, щоби канадці впилися і виглядали кумедно. Пірсона, до певної міри рятувало те, що він регулярно випивав кварту пива (бл. 1 л). Проте Дж. Ігнат’єву після 18 чарок горілки з червоним перцем (автор не уточнює величини чарок) все ж довелося зробити невелику перерву й усамітнитися у ванній кімнаті, щоби очуняти. Державний секретар зовнішніх справ протримався довше, але теж сповна відчув наслідки застілля⁴⁴. Опівночі Дж. Ігнат’єв послався на те, що Л. Пірсон страждає від болю в горлі, що нарешті дозволило покинути вечірку. Канадський політик згадував:

“Хоча мені було дуже погано, я не міг лягти спати, поки не зателефонував у Москву, до нашого прес-аташе, щоб підтвердити йому формулювання комюніке, яке Пірсон і Хрущов схвалили раніше ввечері. Без сумніву, це був один із найскладніших телефонних дзвінків, які я коли-небудь здійснював. У мене все оберталось в голові, і хоча я сперся на крісло, підлога, здавалося, наближалася до мене. Наступного ранку я прокинувся з усіма симптомами гострого похмілля, якого не могли розвіяти ні чудовий вид на Чорне море, ні теплі сонячні промені”⁴⁵.

Як наголошував Дж. Ігнат’єв, від похмілля рятували радянські “ефективні таблетки” (не відомо які саме), однак наступна чотиригодинна поїздка обривистими прибережними дорогами Криму знову погіршила самопочуття канадців. Під час однієї із коротких зупинок радянський посол у Канаді Д. Чувахін показав Л. Пірсону місце, де маршал Михайло Кутузов у битві з турками втратив око (ймовірно, неподалік Алушти – Р. С., Г. С.), на що той дотепно зауважив: “Якщо ми й далі поїдемо такою дорогою, то зможете облаштувати меморіальне місце, до міністр закордонних справ Канади втратив свій живіт (*stomach*)”⁴⁶. Врешті-решт, удень 12 жовтня канадська делегація вилетіла до Басри у Перській затоці, де після дозаправки літака Л. Пірсон відправився у Карачі.

Наслідки візиту Л. Пірсона до Радянського Союзу, очевидно, не стали однозначними. У листі Дж. Воткінсу Державний секретар зовнішніх справ Канади писав: “Мій візит не заспокоїв мене щодо мирних цілей [радянської] політики, але, безумовно, переконав мене, що самі люди, якими б не були думки їхніх правителів, щиро бажали миру”⁴⁷. Канадське суспільство сприйняло налагодження економічної співпраці з СРСР здебільшого стримано,

⁴⁴ “The night Lester Pearson (and Michael Ignatieff’s dad) outdrank the Soviets”, accessed April 25, 2021, <https://nationalpost.com/news/canada/the-night-lester-pearson-and-michael-ignatieffs-dad-outdrank-the-soviets>

⁴⁵ Ignatieff, *The Making of a Peacemaker*, 144.

⁴⁶ Ibid, 145.

⁴⁷ English, “Lester Pearson Encounters the Enigma”, 114

оскільки “більшість канадців надто добре пам’ятала довоєнне лихоліття, щоб ставити нетривчі запитання про повоєнні джерела достатку”⁴⁸. Інша справа, представники української еміграції, більшість з яких критикували зближення з Москвою. Отримавши на тривалу перспективу вигідного торгового партнера, офіційна Оттава воліла кардинально не псувати з ним стосунки, хоча в очах московських пропагандистів продовжувала залишатися частиною ворожого західного світу. Пірсон, вочевидь, й сам розумів усю неоднозначність свого візиту до Радянського Союзу⁴⁹. Виступаючи 31 січня 1956 р. у Палаті громад канадського парламенту, він зазначив:

“Ці враження можуть бути оманливими, але вони можуть бути і цінними [...]. Що стосується людей цієї могутньої країни [Радянського Союзу], то вони продемонстрували свою гостинність, привітність і ввічливість, якими я дуже задоволений [...]. [Однак] Ця країна, пане спікер, використовує освіту і науку, пропаганду та владу для поширення комуністичного імперіалізму. Російський режим, який втілює цей комуністичний імперіалізм, набуває сили, солідності, динамізму, який вражає – і насправді – це лякає [...]. Під час поїздки ми чули багато розмов про мир. Це було перше російське слово, яке я вивчив, і це було останнє слово, яке я чув, коли ми вилітали з кримського аеропорту [...]. Господарі постійно наголошували на високій повазі до Канади. [Не виключено] Ці висловлювання були проразованими, а не спонтанними [...]. [Проте] вважаю, що візит був цінним для нас”⁵⁰.

Закономірно, реверанси у бік Радянського Союзу викликали критику з боку опозиції, зокрема лідера консерваторів Джона Діфенбейкера (з 1957 р. – прем’єр-міністра Канади), котрий закликав “не вірити росіянам” і, посилаючись на історичні факти, звернув увагу парламентарів, що як тільки Захід ставав прихильним до Москви, вона неодмінно відповідала агресивними діями⁵¹.

Перемовини про налагодження канадсько-радянських відносин були важкими, особливо коли мова торкалася питань безпеки, судноплавства і розширення дипломатичного представництва СРСР у Канаді⁵². Щодо останнього, то офіційна

⁴⁸ Дезмонд Мортон, “Паростки добробуту (1945–2011)”, *Люстрована історія Канади*, 25-е ювілейне видання. Під редакцією Крейга Брауна; переклад з англійської Галини Сташків. (Львів: Літопис, 2019), 471.

⁴⁹ Відзначимо, що коли у 1965 р. Л. Пірсона (вже як прем’єр-міністра Канади) запросили до Радянського Союзу, він прийняв запрошення в принципі, але від поїздки ухилився (ГДА МЗС, ф. 1, оп. 2, спр. 2265 (Документи про перебування в м. Києві Прем’єр-міністра Канади П. Трюдо 20–22 травня 1971 р. (листування, програма перебування та ін.) (20–22 травня 1971 р.), арк. 43.

⁵⁰ *House of Commons Debates*. Official Report. 22nd Parliament, 3rd Session. Vol. I. (Ottawa, 1956), 711–713.

⁵¹ *Ibid.*, 717.

⁵² DEA/11185-40. Memorandum from Under-Secretary of State for External Affairs to Secretary of State for External Affairs. Confidential (Size of the Soviet Embassy in Ottawa, and possible opening of Soviet bloc trade offices in Montreal or Toronto). Ottawa, February 6th, 1956, accessed March 17, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/departement/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefid=5072>

Оттава пручалася, але не надто успішно. Починаючи з 1949 р., чисельність радянських дипломатів у цій країні постійно зростала: 1949 – 27, 1951 – 30, 1953 – 40, 1955 – 46, 1956 – 51 осіб (без членів сімей). Для порівняння, у посольстві Канади в Москві у 1956 р. працювало лише 11 осіб. Канадська розвідка звертала увагу на той факт, що радянське посольство слугує прикриттям для шпигунів й рекомендувала запобігати розширенню дипломатичного персоналу⁵³.

Економічні переговори завершилися 29 лютого 1956 р. підписанням двосторонньої Торговельної угоди терміном на три роки, яка передбачала взаємне надання режиму найбільшого сприяння у сфері торгівлі і судноплавства⁵⁴. Пірсон був скептично налаштований щодо великих обсягів торгівлі між двома державами, пишучи прем'єр-міністрові Л. Сен Лорану: *“Навряд чи обмін режимом найбільшого сприяння призведе до значного збільшення торгівлі. Оскільки природні ресурси двох країн схожі, а не взаємодоповнюючі, великий обсяг торгівлі в будь-якому випадку неможливий”*⁵⁵. Утім, дипломат помилявся: СРСР не був у стані забезпечити себе зерном, продаж якого пішов по висхідній. Уже в квітні 1956 р. до СРСР відплив перший корабель з канадською пшеницею.

З цікавістю за розвитком канадсько-радянських відносин стежили в сусідніх США, спецслужби яких відзначали вигідний характер торговельної угоди 1956 р. для обох підписантів⁵⁶. Упродовж трьох років Радянський Союз зобов'язувався купувати у Канади приблизно по 400 тис. тонн зерна щорічно, а вся угода оцінювалася щонайменше в 45 млн дол. (незалежні експерти озвучували і цифру в 60–75 млн дол.)⁵⁷. Що ж до загальної динаміки торгівлі між двома країнами, то якщо у 1955 р. обсяг канадського експорту до Союзу обчислювався у 2,680 млн, то 1956 р. – уже в 24,606 млн дол.⁵⁸.

⁵³ PCO. Extract from Cabinet Conclusions. Secret. Ottawa, February 2nd, 1956, accessed March 12, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/departement/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=5071>

⁵⁴ Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України (далі – ГДА МЗС), ф. 1, оп. 2, спр. 2265 (Документи про перебування в м. Києві Прем'єр-міністра Канади П. Трюдо 20–22 травня 1971 р. (листування, програма перебування та ін.) (20–22 травня 1971 р.), арк. 42.

⁵⁵ PCO. Memorandum from Secretary of State for External Affairs to Cabinet. Cabinet Document No. 187-55. Trade Agreement with the USSR. Confidential. [Ottawa], September 15th, 1955, accessed March 17, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/departement/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=1599>

⁵⁶ FOIA Electronic Reading Room CIA, “Background USSR-Canadian Trade Agreement”, accessed March 15, 2021, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP79R00890A000700030006-1.pdf>

⁵⁷ Open Society Archives (OSA), “Soviet Orbit Makes Large Wheat Purchases from Canada”, accessed March 20, 2021, http://storage.osaarchivum.org/low/b6/3c/b63c8260-653e-4889-bf98-f395d6669a00_1.pdf

⁵⁸ *The Statesman's Year-Book. Statistical and Historical Annual of the States of the World for the Year 1957.* (London: Macmillan and Co. Limited, 1957), 376.

Тогочасні канадські аналітики не помилилися у своїх припущеннях, що угода з Радянським Союзом принесе економічну, але точно не політичну вигоду⁵⁹. Радянська система, попри дрейф у бік лібералізації в період “хрущовської відлиги”, залишалася експансіоністською. Всього за декілька місяців після підписання торговельної угоди з Оттавою радянські війська розпочали придушення угорської революції, унаслідок чого до Канади прибуло щонайменше 30 тис. біженців з цієї країни⁶⁰. Побоювання Л. Пірсона справдилися.

* * *

Отже, візит Державного секретаря зовнішніх справ Канади Л. Пірсона до Радянського Союзу у 1955 р. можна розцінювати крізь призму пошуку контактів і намагання збагнути перспективи тіснішої співпраці. У постсталінський період для країн Заходу було вкрай важливо зрозуміти, з ким мати справу у Кремлі і наскільки вдасться збавити оберти протистояння у “холодній війні”. Спільним знаменником для порозуміння стала економічна складова: Радянський Союз з часом перетворився на вигідного партнера для Канади, ставши на наступні роки покупцем пшениці у значних обсягах. Кримська частина візиту Л. Пірсона для радянського керівництва й М. Хрущова особисто була спробою показати, що Радянський Союз щирий і надійний партнер, з яким вигідно мати справу. Старання радянських господарів увінчалися успіхом в економічній площині, але вони не вгамували побоювань канадських політиків щодо продовження “холодної війни”.

REFERENCES

- Glazov, Jamie. *Canadian Policy toward Khrushchev's Soviet Union*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2002.
- English, John R. “Lester Pearson Encounters the Enigma”. *Canada and the Soviet Experiment. Essays on Canadian Encounters with Russia and the Soviet Union, 1900–1991*, edited by David Davies. Toronto: University of Toronto, 1994. 105–116.
- Ignatieff, George. *The Making of a Peacemaker*. Toronto: University of Toronto Press, 1985.
- Maxwell, James Ian. *A Political Interpretation of Canadian-Soviet Trade, 1964–1980*. Thesis submitted to the Faculty of graduate studies and research in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts. Edmonton: University of Alberta, 1986.
- Mike: The Memoirs of the Rt. Hon. Lester B. Pearson, Volume Two: 1948-1957*, edited by John A. Munro and Alex I. Inglis. Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 2015, accessed February 25, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.3138/j.ctt21kk0cb.15>
- Moscow Despatches: Inside Cold War Russia*. John Watkins. Edited by Dean Beeby and William Kaplan. Toronto: Lorimer, 1987.

⁵⁹ PCO. Memorandum from Secretary of State for External Affairs to Cabinet. Cabinet Document No. 187-55. Trade Agreement with the USSR. Confidential. [Ottawa], September 15th, 1955, accessed March 25, 2021, <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/206/301/faitc-aecic/history/2013-05-03/www.international.gc.ca/departement/history-histoire/dcer/details-en.asp@intRefId=1599>

⁶⁰ 1956 Hungarian Memorial Oral History Project, accessed November 23, 2021, <http://www.multiculturalcanada.ca/node/1521>

- Scurr, Cory. *Cold War by 'Other Means': Canada's Foreign Relations with Communist Eastern Europe, 1957–1963*. Dissertation submitted to the Department of History in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in History. Waterloo, Wilfrid Laurier University, 2017.
- The Statesman's Year-Book. Statistical and Historical Annual of the States of the World for the Year 1957*. London: Macmillan and Co. Limited, 1957.
- Yuzyk, Paul. *For a Better Canada: A Collection of Selected Speeches Delivered in the Senate of Canada and at Conferences in Various Centres across Canada*. Toronto: Ukrainian National Assembly, 1973.
- Morton, Dezmond. “Parostky dobrobutu (1945–2011)”. *Iliustrovana istoriia Kanady, 25-e yuvileine vydannia*. Pid redaktsiieiu Kreiga Brauna; pereklad z anhliiskoi Halyny Stashkiv. Lviv: Litopys, 2019. 463–591. (in Ukrainian).
- Plokhii, Serhii. *Yalta: tsina myru*. Kharkiv: KSD, 2019. (in Ukrainian).
- Siromskiy, Ruslan. “Huzenka sprava”. *Svitova istoriia XX–XXI stolit. Entsyklopedychnyi slovnyk u 2-kh t. T. 1. A–K*, za redaktsiieiu Ihoria Pidkovy i Romana Shusta; 4-e vydannia, doopratsovane i dopovnene. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2021. 310–311. (in Ukrainian).
- Siromskiy, Ruslan. “Pirson Lester Bouls”. *Svitova istoriia XX–XXI stolit. Entsyklopedychnyi slovnyk u 2-kh t. T. 2. L–Ya*, za redaktsiieiu Ihoria Pidkovy i Romana Shusta; 4-e vydannia, doopratsovane i dopovnene. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2021. 257–258. (in Ukrainian).

**“MY VISIT DID NOT REASSURE ME”:
FROM THE HISTORY OF VISIT LESTER PEARSON’S
TO THE SOVIET UNION (October 5–12, 1955)**

Ruslan SIROMSKYI*, Hanna SIROMSKA**

*Ivan Franko National University of Lviv,
The Chair of Modern and Contemporary History of Foreign Countries
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine
e-mail: sir.ruslan@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6744-6379>

** Lviv State University of Internal Affairs,
The Chair of Social, Behavioral, Humanitarian Sciences and Economic Security
1 Kryvonosa str., Lviv 79008, Ukraine
e-mail: asiromska@yahoo.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5322-4994>

The article examines the political background, organization and course of the official visit of the Secretary of State for Foreign Affairs of Canada Lester Pearson to the Soviet Union in October 1955. It is established that after ten years of mutual mistrust caused by the “Gouzenko case” (exposing the Soviet spy network in Canada), each side pursued its own goal of establishing contacts. Diplomatic searches for common ground between the two countries were made possible by a change of top leadership in the Soviet Union and a brief reduction in international tensions following the 1955 Geneva Summit, which expressed readiness to discuss acute international conflicts. Significantly, Pearson was destined to become the first high-ranking Western official to visit the Soviet Union since NATO’s founding.

Pearson tended to be flexible in relations with the USSR, in particular, sought to take advantage of bilateral relations. Despite criticism of Soviet expansionist policies in the international arena and contempt for human rights within the country, he believed that it was in the West's interest to maintain contacts with the USSR through trade in non-strategic goods and cooperation within the UN. For this he was sometimes accused of being too lenient with communism. At the same time, in the Soviet Union, Pearson was perceived as a cautious politician, "hostile" to their country. The visit of the Canadian official delegation led by L. Pearson to the Soviet Union was organized by the newly appointed Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Canada John Watkins (1954–1956). Watkins earned the support of the Soviet leadership, but fell victim to the newly formed KGB: they tried to turn him into an "agent of influence" by blackmailing him with leaked spicy information about the diplomat's homosexual relations. In addition to Moscow, part of the Canadian delegation – only four people – visited Stalingrad, from where in the afternoon of October 11, 1955 arrived in Sevastopol. In addition to two hours of Soviet-Canadian talks with Khrushchev's expressive behavior, the Crimean part of the Canadian delegation's visit went down in history with its "drinking session". The Crimean part of L. Pearson's visit to the Soviet leadership and Khrushchev personally was an attempt to show that the Soviet Union was a sincere and reliable partner with whom it was profitable to deal.

Unaware of common approaches to international issues, the parties focused on economic cooperation, which resulted in a mutually beneficial Canadian-Soviet trade agreement in 1956. The Soviet Union became a regular buyer of Canadian wheat for many years. It was found that conversations during the so-called the "Crimean party" (banquet) became for the Canadian delegation an indicator of the mood and intentions of the new Soviet leadership, which differed little from those that took place in the Stalinist era. Despite slight liberalization, the Soviet regime of the "Khrushchev thaw" period remained expansionist, hostile to human rights and freedoms. Nikita Khrushchev's anti-Western (primarily anti-American) rhetoric, diluted by reflections on war and peace, allowed Canadian visitors to acknowledge the longevity of Soviet foreign policy and the inevitable continuation of the Cold War.

Keywords: Canada, Lester Pearson, Soviet Union, Nikita Khrushchev, Cold War, negotiations, trade, Crimea.

Стаття надійшла до редколегії 20.11.2021

Стаття прийнята до друку 21.12.2021